

נפש החיים

לרבינו חיים מוולאזין

ועליו יחנו

דרשה לסליחות

הקדמה לבהגר"א לספר"צ

הקדמה לשנות אליהו זרעים

הקדמה לביאור הגר"א לשו"ע

הקדמה לביאור הגר"א לזוהר

מכתב בענין ישיבת וולאזין

מכתב אל נכדו

הוגהו בעז"ה מחדש

על פי ספרים מדויקים

הובאו לבית הדפוס שנת

ה'תשע"ז ליצירה

ספר נפש החיים

שער א	כג
הגהה בעניין הצלם	עד
שער ב	פט
שער ג	קכט
פרקים	קסג
שער ד	קעט

והחונים עליו

דרשת מהר"ח	דמג
הקדמה לביאור הגר"א לספרא דצניעותא	דסג
הקדמה לשנות אליהו זרעים	דעט
הקדמה לביאור הגר"א לשו"ע	דפד
הקדמה לביאור והגהות הגר"א לזוהר	דפז
מכתב בעניין ישיבת וולאזין	דצ
מכתב לנכדו	דצה

מבוא

אודה לה' בורא העולם ומנהיגו, כי לא עזב חסדו מאתי מעולם, להשלים כל ענייני לטובה. וכעת זיכני להשלים מלאכת הגהת ועריכת הספר הקדוש הזה. יהי רצון ורחמים מלפניו, להתמיד המשכת חסדו עלי, ואזכה לעבוד לפניו בטהרת הלב ובאמת, ולהשלים הוכתי בעולמי, אכ"ר.

ספר נפש החיים כתבו רבי חיים בקונטרסים, ומסרם לרבי יצחק בנו וצווהו עליהם להדפיסם. וכה כתב רבי יצחק בהקדמתו, וגם על הקונטרסים הללו נתן קולו עלי מקירות לבנו, שלא אשנה מדבריו כאשר המה כתובים ככה צויתי להדפיסם בזרז. עכ"ל. ואמנם, רבי אברהם שמחה ממסטיסלאוו¹ העיד בעצמו², והנה אנכי אשר זיכני ה' בסידור הסדר³ נפש החיים מהחל בסתר אהלו של כבוד דודי אדמו"ר ז"ל הנ"ל, ואח"ז יגעתי בכל כחי להוציאו גם לאור הדפוס. עכ"ל. קרוב לזה כתב גם רבי יצחק בסוף הקדמתו, ומשמיא יאמצו כה ב"ד הרב המופלג מבקש מטמוני יראת ה' כש"ת מ' אברהם שמחה שי', שטרה ויגע בפעולת צדיק לחיים בעסק הדפסת הקונטרסים האלו. עכ"ל. עד היכן נגעו ידיו של רבי חיים עצמו בבניין החיבור, ומה הוסיף רבי אברהם שמחה, לא ידענו דבר ברור. גם לא ידענו, אם רבי יצחק בן המחבר הניף ידו אף הוא בסידורם של דברים, ובהוספת מראי מקומות וכדומה.

הספר הורפס פעמיים ע"י רבי יצחק, ראשונה ברפוס ווילנא והוראדנא בשנת תקפ"ד, ושנית בוילנא בשנת תקצ"ו. אף ששני הרפוסים כמעט שווים ואפילו בצורת הרף, מ"מ ניכר כי הספר עבר עריכה והגהה לפני הדפסתו שנית. ברפוס השני הוסיף על הנכתב בד"ר⁴; ערך הנוסח באופן שמשנה משמעות הדברים⁵:

1. ב"ר נחמן אחי רבי חיים. רבי אברהם שמחה שימש לפני דודו רבי חיים.
2. במכתבו לרבי יהושע העשיל הלוי (חתן ר' אליהו שלמה זלמן ב"ר יצחק ב"ר חיים) אורות הדפסת ספר רוח חיים, מוצאי ש"ק א' רר"ח כסלו תרי"ט. המכתב נרפס בפתח ספר רוח חיים וילנא תרי"ט.
3. אצ"ל הספר.
4. כמו בש"ד פ"ב, הוסיף בסוגריים: (במו שמוצינו ב"ב יז א ואידך תחזו רחמי' הוא דקא בעי). בש"ד פכ"ט, הוסיף בסוגריים: (כך היא גרסתו הילקוט חבקוק רמז תקס"ב על פסוק הנ"ל).
5. כמו בש"ב פ"ה, כתב בד"ר: וב"ה בוהר יתרו, ובד"ש כתב: וב"מ.

ולפעמים אף באופן שאיננו משנה המשמעות:⁶ תיקן מקום הפסיקים;⁷ הגיה חסרות ויתרות בפסוקים כפי שהם במקרא;⁸ השווה מאמרי חז"ל ללשונם במקורם;⁹ תיקן מראי מקומות;¹⁰ הגיה את הכתיב וגטה יותר לכתיב חסר, לא כפל יודי"ן עיצוריות באמצע מילה, והשמיט לרוב יודי"ן יתרות אחר צירה שמקורן בהגייה האשכנזית;¹¹ פתח ראשי תיבות לא מקובלים;¹² ושינה כמה דברים מפני הצנזור.¹³ על אף ששקד רבי יצחק על הגהת הרפוס השני, לא נמלט מטעויות המדפיסים לגמרי.¹⁴

6. כמו בש"ד, כתב בר"ד בכמה מקומות: בפרק התורה. ובר"ש במקצת מקומות הוסיף: בפרק מעלות התורה או מעלת התורה.
7. כמו בש"ב פ"ו, כתב בר"ד: ולא אכתה ליה כלל, כמ"ש כך הקב"ה אינו אוכל. ובר"ש תיקן: ולא אכתה ליה כלל כמ"ש, כך הקב"ה וכו'.
8. כמו בש"ג פ"א, כתב בר"ד: רואים את הקילות, ובר"ש תיקן: הקילות, ככתיב המקרא. בש"ד פכ"ג, כתב בר"ד: ויקחוהו וישליכו אותו חבורה. ובר"ש תיקן: ויקחוהו וישלכו אותו הברה, ככתיב המקרא.
9. כמו בש"ד פכ"ג, בר"ד כתב: ווי לאינון חייבין דלא זכין לאתרבקא במאריהון ולא זכין באורייתא. ובר"ש תיקן כבמדרש: ווי לאינון חייבין דלא זכאן לאתרבקא במאריהון ולא זכאן באורייתא. עוד שם, בר"ד כתב: חולקא בקדושה, ובר"ש תיקן כבמדרש: חולקא דקדושה.
10. כמו בש"ג פ"ט, כתב בר"ד: ובויקרא רבה פ' צו. ובר"ש תיקן: ובר"ד פ' צ"ו.
11. אין הרבה הולך לשיטתו לגמרי, כמו בש"ג פ"א, בר"ד כתב: שרש, ובר"ש כתב: שורש.
12. כמו בש"ד פ"ב: או"ה – אוף הכי. בש"ד פט"ו: רת"ר – רתהום רבה. בש"ד פכ"ב: א"ע – את עצמו. שם: לכ"ח – לכף חוב. בש"ד פל"ב: וא"א – ואם אתה.
13. כמו בהקדמת בן המהבר, בר"ד כתב: ובכחו אני בא להטיל גודא רבה, על המשנה; ובר"ש כתב תחתיה: כפי פקודת הקור"ה. בש"א פ"ט, בר"ד כתב: אם אני מניח את ישראל כמו שהן הן נבלעין באו"ה; ובר"ש כתב: הן נבלעין בו'. בש"א פ"כ, בר"ד כתב: ואפי' יש בו שמץ של ע"א; ובר"ש כתב: עבומי". בש"א פכ"ב, בר"ד כתב: לבר מעי'; ובר"ש כתב: מעבומי". בש"ג פ"ט, בר"ד כתב: האומות; ובר"ש כתב: עבומי". בפרקים פ"ג, בר"ד כתב: וגיהנם כלה והם אינם כלין והם המינין והמפורות והאפיקורסין; ובר"ש כתב: והם האפיקורסין. בש"ד פ"ו, בר"ד העתיק המאמר: חירות ממה"מ חירות משעבוד מלכויות; ובר"ש השמיט: חירות משעבוד מלכויות. בש"ד פכ"ב, נשמט בר"ש קטע שלם המדבר בגזירות המלכות. בש"ד פל"ב, בר"ד העתיק המאמר: כל הנותן ד"ת על לבו מעבירין ממנו הרחורי חרב הרחורי מלכות; ובר"ש השמיט: הרחורי מלכות.
14. השמטה גוססת מפני הצנזור או מטעם אחר. בש"ד פ"א, בר"ד כתב: מגודל סבל משא עול הפנסה והצרות התבוסות; ובר"ש השמיט המילים: והצרות התבוסות.

שלושה עותקים מן הרפוס הראשון היו לעינינו. באחד נמצאים ה'פרקים' אחר שער א; באחד אחר שער ב; ובאחד אחר שער ג. הסדר הנכון מוכח מתוך הספר עצמו, שבפרק ו מהפרקים התייחס לשער ג כחלק הנמצא למעלה ממנו; ובפרק ב מהם התייחס לשער ד כחלק הנמצא להלן ממנו. וכך הסדר ברפוס השני. וכך סידרנו במהדורתנו.

השתדלנו הרבה בהגהת הספר. עיקר גירסתו יסדנו על הרפוס השני הנוכח, אך במקומות שטעה ברפוס השני, קבענו הנוסח על פי הרפוס הראשון¹⁵. פעמים שצינינו בשולי הגיליון חילופים בין ד"ר וד"ש. לא שינינו דבר מדעתנו. אך השלמנו התיבות המקוצרות, במקום שהיה נראה לענ"ד שאין להסתפק בשלמותן. פיסוק הספר הוא כפי הנמצא בד"ר וד"ש, אך במקומות שהשמיטו המדפיסים את הפסיק הראוי לבוא, כגון בסוף שורה, אחר תיבת וכו', אחר תיבה מודגשת שבתחילת דיבור, לפני ואחרי סוגריים, ואחר ציון להגהה, אנו השלמנוהו לפי העניין. במקומות שהיה נראה טעות ברפוסים הראשונים, הקפנו את הנראה למחוק בסוגריים עגולים בתוספת עיגול (° כזה), ואת הנראה להוסיף בסוגריים מרובעים בתוספת עיגול (° כזה).

כבר ברפוס הראשון של הספר, הראה מקומות מאמרי חז"ל. מקצת הציונים באו כחלק מגוף הספר, ומקצתם הוקפו בסוגריים. לא נתברר לנו מי עשה אלו הציונים, אם רבי חיים עצמו, אם רבי אברהם שמחה, אם רבי יצחק, אם המדפיסים;

בש"א פט"ז בהגהה, כתב בד"ר: שהיא נחזור רכל עלמין; ובד"ש טעה: נחזור. בש"א פי"ט, כתב בד"ר: ורבוקה לעולם בעטרת יסוד; ובד"ש טעה: ורבוקה לעולם בטהרת יסוד. בהגהה שעל הגהת הצלם המתחלת 'וחו המבואר בזהר', כתב בד"ר: בלבושי מחר"מ; ובד"ש נדמה היה למדפיס כי יו"ד רבלבושי נקודה היא. בהגהת הצלם בד"ה וזן הן, כתב בד"ר: ובשכיל ישראל שנק' (=שנקראו); ובד"ש פתח קיצור זה שנקרא. בש"ב פט"ז, כתב בד"ר: ואתיוון נפשי, וכ"ה בתיקונים; ובד"ש טעה: ואתיוון נפשי. בש"ב רפ"ז, כתב בד"ר: טעין טועני מעוברי דעלמא, וכן הוא במדרש; ובד"ש טעה: טעוני. בש"ג רפ"ב, כתב בד"ר: אמנם פנימיות ענין מקומו של עולם; ובד"ש, פנימיות; וכן כמה פעמים בד"ש פנימיות תחת פנימיות, חיצונית תחת חיצונית. בש"ג פ"ב, כתב בד"ר: רישתמורעון ליה בכלא עילא ותתא, וכ"ה בתיקונים; ובד"ש טעה: בכל. בש"ג פ"ד, כתב בד"ר: הט אונג, ולבר תשית, והוא ע"פ משלי כב; ובד"ש טעה: תשיב. בש"ר פ"א, כתב בד"ר: שהיא לימודם בדביקות תמיד; ובד"ש טעה: בדביקות. בש"ר פי"ט, כתב בד"ר: ולא אנשינן מלולי אורייתך; ובד"ש טעה: אנשינן. (במדרש אנשינא).

15. לא התייחסנו למהדורות הספר שאחר הרפוס השני, לפי שלא מר בר אשי חתים עליהן.

גם לא נתברר לנו אם יוצר אחד לכולם, או שאחד החל במלאכה והאחר השלימה והבדיל חלקו בסוגריים.

ברקנו את כל הציונים אחד לאחר. במקומות שנמצאה טעות ברפוסים הראשונים, אם טעות במקור פסוק מכתבי הקודש, תיקנו הדבר בלא לציין. אם טעות במקור מאמר חז"ל, הנחנו המצויין בראשונה על מקומו, ורשמנו על הגיליון את המקור הנכון לענ"ד. בציונים לתיקונים לזוהר חדש לעץ חיים ולספר הגלגולים, ציון שונה על הגיליון אינו מורה תיקון הציון שבדפוסים הראשונים¹⁶, כי אם ציון למהדורה המצוייה בידינו, כמפורט להלן. כשניכר שהטעות בציון הראשון מטעות קריאת המדפיס, תיקנו הציון בתוך הספר עצמו בסוגריים עגולים ומרובעים בתוספת עיגול, כנזכר.

הוספנו להראות מקומות הפסוקים והמאמרים שלא קראו ברפוסים הראשונים. הציונים שהיו בספר הנחננו על מקומם, ואשר הוספנו אנו הצגנום על הגיליון. כל מראי המקומות הם בגדר של הצעה בלבד, בפרט בס"ת.

ואלו המהדורות שעל פיהן ציינו:

ירושלמי, פרק והלכה, ובהלכה ארוכה גם דף לפי דפוס וילנא תרפ"ז.

תנא רבי אליהו, ונציה שנ"ח והנמשכים אחריו.

מדרש רבה, וילנא תרל"ח. למדרש רבה שה"ש (הנק' מדרש חזית) וקהלת, ציינו פרק ופסוק; וכשיש כמה עניינים בפסוק אחד, ציינו גם את האות.

תנחומא, ורשא תרל"ה.

מדרש תהלים, בובר וילנא תרנ"א.

מדרש משלי (משלי רבתי), בובר וילנא תרנ"ג¹⁷.

זוהר, וילנא תרפ"ד.

תיקונים, ברפוסים הראשונים הציונים על פי חלוקת הרפים שבדפוס מגטובה

16. אלא א"כ נכתב אצ"ל וכדומה.

17. מדרש משלי מחולק לפי חלוקת הפרקים שבספר. לפיכך במקום שנדרש הפסוק במקומו, כיוון שציינו למקור המדרש, לא נזקקנו לציין אף למקור הפסוק, שאחד הוא.

זי"ה; הנחנו אלו הציונים על מקומם, וציינו על הגיליון לפי דפוס וילנא תרכ"ז עם ביאור הגר"א.

זוהר חדש, בדפוסים הראשונים הציונים על פי חלוקת הרפים שבדפוס אמסטרדם תס"א (לפי ארבעה עמודים לרף); הנחנו אלו הציונים על מקומם, וציינו על הגיליון לפי דפוס מונקאטש תרע"א (לפי שני עמודים לרף).

ספר יצירה, ורשה תרמ"ד.

ספר הבחיר, שבעת המאורות וילנא תרע"ג (לפי ארבעה עמודים לרף).

הרוקח, ירושלים תשכ"ו.

שערי תשובה, שער ואות. (אע"פ שלא נודע מי חילקו לאותיות, וכמה פעמים קלקל כוונת הדברים).

מגיד מישרים, ירושלים תש"ך.

אוצרות חיים, אהבת שלום ירושלים תשנ"ה.

עין חיים, בדפוסים הראשונים הציונים על פי עץ חיים דפוס שקלאוו תק"ס. המגיהים בדפוס זה הפרידו את דרושי המ"ק המ"ת והמ"ב זה מזה, לפיכך שונה סדר פרקי הספר מכל ספרי עץ החיים שלפניו ושלאחריו. דוגמאות לדבר, בשער דרושי הצלם - דרוש א בד' שקלאוו, הוא מעמוד ט דרוש ב עד עמוד יד בסוף העמודה הראשונה (במהדורת ברנדויין); ודרוש ב בד' שקלאוו, הוא מתחילת השער עד דרוש ג, בניכוי הנזכר. בשער דרושי אבי"ע - פ"א בד' שקלאוו הוא פ"ג בספרים שלנו; פ"ב בד' שקלאוו הוא פ"ד בספרים שלנו; פ"ג בד' הוא פ"א בספרים שלנו; וכו'. ורבים כמו כן. נמצא, כי במקומות רבים, הציון בדפוסים הראשונים לעץ חיים, לא יביא את המעיין למחוז חפצו. הנחנו הציונים הנזכרים על מקומם, וציינו על הגיליון לפרק לדרוש או לענף על פי ספרי עץ חיים המצויים. לפעמים ציינו אף את העמוד לפי מהד' ברנדויין. נמצא, כי בכל הציונים לעץ חיים, אף שתראה שצינו על הגיליון לפרק אחר מהמצוין בתוך הספר, אין כוונתנו בזה להגיה ולתקן הציון, אלא לציין ע"פ ספרי עץ חיים המצויים; (מלבד מקומות שכתבנו אצ"ל וכדומה).

פרי עין חיים, שער ההקדמות, מבוא שערים, ליקוטי תורה ומעמקי מצוות, מהדורת ברנדויין.

ספר הגלגולים, מהדורתי תשע"ג. לפני המציין ברפוסים הראשונים היה ספר הגלגולים הקצר, כפי שנרפס בפפר"מ תמ"ד. לפיכך מה שציין לפרק ל"ה, היינו לליקוטים שאחר פרק ל"ה במהדורה הנז', שבספר הגלגולים הארוך מקומם אחר. הנחנו הציונים הללו על מקומם, וציינו על הגיליון מקום המאמרים בספר הארוך לפי מהד' תשע"ג.

שער היחודים, הוא ספר שער היחודים להאריז"ל שנד' לראשונה בקורץ תקמ"ג, ואח"כ בלוב תרט"ו, (ד"צ ד' לבוב, ישיבת החיים והשלום ירושלים חש"ד אך אחר תשנ"ב). ספר זה מחולק לשניים, חלקו הראשון שער נבואה ורוח"ק (והוא ענף ד' מפע"ה), וחלקו השני, שער תיקוני עוונות (והוא ענף ג' מפע"ה).

ביאור הגר"א להיכלות, יהל אור שבספר שבעת המאורות וילנא תרע"ג.

ביאור הגר"א לספר"צ, שבעת המאורות וילנא תרע"ג.

. . .

עוד ראינו לנכון לחבר אל האוהל מאמרים נוספים מרבי חיים. הלוא הם, דרשה לסליחות; הקדמתו לביאור הגר"א לספרא דצניעותא; הקדמתו לשנות אליהו לזרעים; הקדמתו לביאור הגר"א לשו"ע; הקדמתו לביאור והגהות הגר"א לזוהר; מכתב בעניין ישיבת וואלו'ין; ומכתב שכתב לנכדו.

דרשה לסליחות

הדרשה נרפסה לראשונה בספר נעימה קדושה¹⁸ וילנא תרל"ב, "על פי כת"י שנמצא בתכריך ספרים של הרב הגאון המקובל מוה"ר יקותיאל זלמן זצלה"ה אב"ד בק"ק זאגער ישן ואח"כ בק"ק וועקשנע שהיה תלמיד מובהק שלו ובאותו לשון ממש מצאתים ג"כ מעתק בכתבי הרב הגאון מו"ה יהודה ליב ז"ל אבד"ק וועקשנא". ושבה ונרפסה בספר אזהרת שבת לר' יצחק מאלצאן (ורשה תרנ"ו, ורשה תרנ"ה, ירושלם תרע"ב).

בשנת תשכ"א בירושלים, נרפסה הדרשה מחדש בעילום שם המדפיס. וכה כתב בהקדמתו, "וגם אנה השם לידי העתקות משני כת"י מתלמידי רבינו ז"ל נ"ע, כת"י אחד מאת הצדיק ר' יוסף זונדל זצוקלה"ה מסאלאנט, תלמיד רבינו ז"ל

18. לר' יוסף יאסקי אב"ד ור"מ רכולא גלילא מינסק ואח"כ בק"ק דובנא.

נ"ע, (וכתוב בתחילתו "העתק מהפרקים של מ' אברהם שמחה נ"י ששמע מפי רבינו הגדול המקום יהי' בעזרו הגאון מוהר"ח וכתב לזכרון כפי השגתו בשעה שאמר הרב לפני הציבור"). וכת"י שני מאחד מתלמידי רבינו ז"ל נ"ע. ועל פיהם סדרנו אותו מחדש בסדר הנכון ובהוספות ההשמטות שנחסרו, בדפוסים הקודמים, ובהגהה נכונה".

עיקר הנוסח קבענו עפ"י מהד' ירושלים תשכ"א, ואשר נראה טעות במהד' הנזכרת, תיקנו עפ"י הנד' בספר נעימה קרושה. מה שבא בדרשה זו בסוגריים מרובעים וכזה, יורה הדבר שהמוסגר נמצא רק בקצת העתקות.

הקדמה לביאור הגר"א לספרא רצניעותא

ההקדמה נדפסה לראשונה בפתח ספרא רצניעותא עם ביאור הגר"א, בדפוסו הראשון וילנא תק"פ. ועל פי דפוס זה הגהנוה.

הקדמה לשנות אליהו זרעים

פירוש הגר"א על משניות סדר זרעים הנקרא שנות אליהו, נדפס לראשונה על ידי בניו בלבוש תקנ"ט. רבי חיים כתב הקדמה לפירוש, אך היא הגיעה לידי המדפיסים באיחור, ולא הדפיסוה אלא בקצת העותקים. בשנה שלאחריה, הדפיסו בני הגר"א בוילנא את פירושו של אביהם לכמה מאגדות הש"ס, וצירפו לחיבור זה את הקדמת הגר"ח לשנות אליהו¹⁹. הגהנו את ההקדמה על פי הנדפס בפירוש על כמה אגדות.

הקדמה לביאור הגר"א על השו"ע

ההקדמה נדפסה לראשונה בשקלאוו תקס"ג, ועל פי דפוס זה הגהנוה.

הקדמה לביאור והגהות הגר"א לזוהר

הגהנו את ההקדמה מדפוסה הראשון, ווילנא תק"ע.

19. כל זה מתבאר מהקדמתם לפירוש על כמה אגדות.

מכתב בעניין ישיבת וואלוז'ין

לא ידוע לנו כיצד נתפרסם מכתב זה בתחילה, אם בדפוס או בהעתקות כתבי יד. מ"מ ההעתק הקרום ביותר של המכתב המצוי והידוע לנו, הוא אשר נדפס בירחון הרבני "הפלס" בשנת תרס"ב, (עמודים 143-140). בשולי הגיליון כתב העורך: "המכתב הזה קבלנו מאת הרה"ג זאב וואלף ראדונסקי שליט"א הגאב"ד פיסאצנא הכותב אלינו, כי העתיק לשון המכתב אות באות".

המכתב נדפס שנית בספר "תולדות רבנו חיים מוואלוז'ין" למשה שמואל שמוקלר (שפירא), ווילנא תרס"ט. שמוקלר ציין בסוף המכתב: "נדפס בהפס"ט שנת תרס"ב ונמצא אצל יחיד סגולה בכ"י". שמוקלר לא פירש אם הגיע לידינו איזה כתב יד מאותם יחיד סגולה, ועל פי מה קבע את נוסח המכתב. אך הא פשיטא, שהדפיס מכתב משובש, שלושה קטעים חסרים בו, שניים מטעות הדומות, ואחד מקפיצת שורה²⁰.

שוב נדפס המכתב בירושלים תשכ"א, ש"הוגה עכשיו עפ"י כת"י שנעתק בוואלאז'ין בזמן הגאון הנצי"ב זצ"ל, ע"י אחד מתלמידי הישיבה". אין ספק כי בדפוס זה פנים חדשות באו למכתב מכל העתקותיו האחרות. ושיבושים רבים מתוקנים בו, והאירו העיניים.

הגהנו את המכתב בעיקר על פי דפוס ירושלים תשכ"א, ובמקומות שהיה נראה לטעות בדפוס הנו, תיקנו עפ"י הפלס, או על פי שמוקלר. מה שבא בדרשה זו בסוגריים מרובעים [כזה], יורה הדבר שהמוסגר נמצא רק בקצת העתקות.

מכתב לנכדו

נדפס בספר הצדיק ר' יוסף זונדל מסאלנט ורבותיו (ירושלים תרפ"ז) עמוד קטז, על פי מה ש"נמצא בכתבות יד ר' יוסף זונדל". שוב נדפס בהגהה מחודשת בספר

20. שמחה אסף פרסם את המכתב ב"מקורות לתולדות החינוך בישראל" חלק ר, ירושלם אלול תש"ב, (עמודים קסט-קעב). לפני המכתב רשם כי המכתב נדפס בהפס"ט ובשמוקלר, אך אף הוא לא טרח לציין על פי מה קבע נוסחו.

בספר "מוסדות תורה באירופה בבנינים ובחורבנם" שפרסם שמואל ק. מירסקי בניו יורק תשט"ז, העתיק את המכתב (עמודים 6-2). העתקתו קרובה מאוד לנוסח שנדפס בהפס"ט. (אף שהראה בקיאות נרחבה על מהדורות המכתב השונות, מ"מ לא השווה בין כל אותן המהדורות).

רבי יוסף זונדל מסלאנט (ירושלים תשנ"ג) עמוד רעא. אנו שכנו והגהנו המכתב על פי המקור.

בכל המאמרים הנזכרים כשתיקנו מדעתנו, הקפנו הנראה למחוק בסוגריים עגולים בתוספת עיגול (°כזה), והנראה להוסיף בסוגריים מרובעים בתוספת עיגול |כזה|. פעמים שהצענו תיקון לשון בשולי הגיליון. פיסוק המאמרים נעשה על ידינו. מעשינו בציוני מראי המקומות באלו המאמרים, כמעשינו בנפש החיים.

• • •

זכרה ה' לטובה לחברים היקרים, אלו שהיטו שכמם למלאכת הגהת הספר ולתת עצה נכונה בכל עת, ואלו שהרימו מהונם להוצאות הדפוס. ויהי רצון מלפניו שישקטו וישלחו בעולם הזה, באופן שיוכלו לעבוד עבודה שלמה בטהרת הלב. ונזכה כולנו יחד לראות עין בעין בשוב ה' ציון, ויתקיים בנו, ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר, במהרה, אכי"ר.

הברכה אחת היא להרב גרשון חנוך ולדנברג, אשר טרח בעיצוב ועימוד הספר, עד שיצא הספר כליל ביפיו והדרו, כאשר תחזינה עיני הלומד. יצו ה' איתו את הברכה.

ואחתום בתורה, להורי אבי הרב רבי משה שליט"א ואמי מרת שולמית תחי', שמניחים המורות בני האדם בעולם הזה, לשיזכו בניהם לחיי העולם הבא. יברכם השם בבריות גופא ונהורא מעליא, זרעא חייא וקיימא די לא יפסוק מלעותא באורייתא, כרעותיהון. ויתקיים בהם מקרא שכתוב, הראנו ה' חסדך וישעך תתן לנו. ויזכו לראות עין בעין כי פי ה' דבר, בשוב ה' שבות עמו.

ויהי נעם ה' אלדינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו.

תמוז תשע"ו

ה. מויטן

שער א

עצמות א"ס ב"ה: וז"ש אביגיל לדוד והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך, ר"ל שגם בחי' נפשו תדבק כביכול בו ית"ש, וכמ"ש בזוהר תרומה קמ"ב ב' בד' ההיא רוח סלקא לאתקשרא כו' ההיא נפש מתקשרא בההיא רוח ואתנהירת מניה כו', ורוח מתקשרא גו' ההיא נשמתא, וההיא נשמתא מתקשרא גו' סוף מחשבה דאיהי רזא [דנפש דלעילא], וההיא נפש אתקשרת גו' ההוא רוח עלאה, וההוא רוח אתקשר גו' ההיא נשמה עלאה, וההיא נשמה אתקשרת בא"ס, וכדין איהו נייחא דכלא וקישורא דכלא עילא ותתא כלא ברזא חדא כו', וכדין דא איהו נייחא דנפש דלתתא, וע"ד כתיב והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך, ובפ' אחרי ע"א ב' תאנא כתיב והיתה נפש אדוני צרורה כו', נשמת אדוני מבעי ל', אלא כמה דאמרן דזכאה חולקיהון דצדיקיא דכלא אתקשר דא בדא נפש ברוח ורוח בנשמה ונשמה בקוב"ה אשתכח דנפש צרורה בצרור החיים כו', וע' עוד בפ' ויקרא ריש דכ"ה, וזהו ענין כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, כי הם כחלק ה' מדובקים כביכול בו ית"ש ע"י התקשרות הג' בחי' הנ"ל, כחבל הקשור למעלה ומשתלשל ויורד עד למטה:

דאדוני

פרק יח

וכל זה מרוב טובו וחסדו הגדול ית"ש, אשר חפץ להצדיקנו להטיב אחריתנו, לזאת הפליא עצה וקבעם בענין זה שכל בחי' מהג' אלו תתקשר בהבחי' שעליה, כדי שעי"ז יוכל האדם לעלות ולהתקשר ממטה למעלה מעט מעט, לפי רוב עסקו בתורתו ועבודתו ית"ש וטהרת לבו ואהבתו ויראתו, עד שיעלה ויתדבק בצרור החיים כביכול את ה' אלקיו ית"ש, לפי שרשו ומדרגתו, זאת ועוד אחרת, כי יש כמה עונות שהנפש החוטאת באחת מהנה, נתחייבה כרת או אבדון ח"ו, וענין הכרת הוא, שבחי' הנפש נפסק ונכרת משורשו העליון וירתק החבל שהיה קשור ומדובק בו עד הנה ע"י התקשרות הנ"ל, וכמ"ש

בזוהר תרומה הנ"ל ואית נפשא כו' דכתיב בה 'ונכרתה הנפש ההיא
מלפני אני ה', מאי מלפני דלא שריא עלה רוחא, וכד רוחא לא שריא
עלה לית לה שותפו כלל במה דלעילא כו' וע"ש, וע' בלק"ת פ' בא',
ובמכילתא פ' בא' ובסוף פ' תשא ובספרי פ' בהעלותך ופ' שלח
ונכרתה אין הכרתה אלא הפסקה, וז"ש (ישעיה נט) כי אם עונותיכם
היו מברילים ביניכם לבין אלקיכם היינו לבין אלקיכם ממש כנ"ל, ואז
נטבעת בעמקי הטומאה והקליפות ר"ל, ע' בע"ח שער כללות אבי"ע
ריש פ"א, ובשער היחודים סוף פ"ד ושם פ"א מתקוני עונות, ובלקתנ"ך
בישעיה' בפ' כי רוח מלפני יעטוף, ובגלגולים ס"פ ל"ה, וכ"כ בכתבי
קדשו של רבינו הגדול מוהר"א ז"ל בפ"י על ההיכלות בהיכלא
תניינא', ולבל ידח ממנו נדח, גזר (ה') רצונו יתב' שלא יוכרתו ח"ו
לגמרי כל היו"ד חלקי בחי' הנפש רק הט' בחי' התחתונים מחכמה
דילה ולמטה הם הנכרתים, אבל בחי' העליונה סוד הכתר דילה' אינה
נכרתת שמצד דביקותה והתקשרותה עם בחי' הרוח כנ"ל, נדונת
בבחי' הרוח שאין בו כרת כמ"ש להלן, והוא מחסד העליון ב"ה שע"י
בחי' הרוח היינו ע"י ודוי דברים מלב שהוא בחי' רוח כנ"ל, יתעלו גם
הט' בחי' הנפש להתקשר כולם בבחי' הרוח כמקדם:

הגהות

* היינו שאף אם נפשות ישראל משוקעים ח"ו בתאוות רעות ר"ל, עכ"ז יסד רצונו
ית"ש, להעלות נפשם ע"י בחי' רוחו ית"ש, כענין הכתוב 'ואני זאת בריתי אתם אמר
ה', רוחי אשר עליך וכו', לא ימוש וכו', וכענין יצ"מ, וזהו אנכי ה' אלהיך אשר
הוצאתיך מארץ מצרים, וידוע בזוהר שאנכי הוא בחינת כתר, וזהו דרשתם ז"ל
(שבת קה א) אנכי אנא נפשי 'כתיבת יהבית, ואמירה נעימה וכו', והם שני הבחי',
נפש ורוח, והמשכיל יבין:

* היינו רצון הפנימי המכתיב נפש מישראל מצד היראה אינה נפסקת לעולם, וע'
רמב"ם סוף פ"ב מהלכות גירושין בדין גט מעושה עד שיאמר רוצה אני שהגט כשר
אם הדין נותן שכופין אותו לגרש, ופי' שם הטעם דלא מיקרי אנוס, כיון שאמיתת
רצונו לעשות כל המצות אלא שיעצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר
רוצה אני כבר גירש לרצונו ע"ש לשונו הק':

וכן אם פגם וקלקל ח"ו בחי' הדבור שלו ע"י עונות התלויים בדבור, בלה"ר וכיוצא, או שארי עונות התלויים בשרשם בבחי' הרוח, ונתקלקל בזה בחי' הרוח, (והגם שאין בחי' הרוח נכרת כלל, כי לא מצינו בתורה ענין הכרת, רק אצל בחי' הנפש לבד, ונכרתה הנפש ההיא, ונכרתו הנפשות העושות, וכיוצא הרבה, וכ"כ בלק"ת פ' בא שם, ובפ"ו מהגלגולים ובסופו שם, עכ"ז ע"י העונות התלויים בשרשם בבחי' הרוח, הוא מקלקלו ופוגמו, ומגביר לעומת זה כח רוח הטומאה ר"ל), מצד שהבחי' העליונה סוד כתר שלו, קשור ודבוק לעולם בבחי' התחתונה של הנשמה כנ"ל, יוכל הוא להתקן ע"י בחי' הנשמה בהרהורי תשובה במחשבת הלב שהוא בחי' הנשמה:

אבל בחי' הנשמה, אינה נפגמת כלל לעולם, כי מקור שרשה הוא מעולם המשומר ממגע זרים, ודבוקה לעולם בשורש הנשמה כידוע שהם רעין דלא מתפרשין לעלמין, ואין מעשי האדם מגיעים עדיה כלל לקלקל ח"ו, ואם האדם חוטא במחשבה אשר לא טובה ח"ו, הוא גורם רעה לעצמו לבד, שיסתלק ויתעלם ממנו ניצוצי אור הנשמה, אבל לא שהיא נפגמת ח"ו:

פרק יט

וזהו ענין הכתוב (משלי יח) רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה, ר"ל המחלה וחלאת העון של בחי' הנפש, (שסתם רוב העונות מצויות בבחי' הנפש, שהיא התחתונה הקרובה אל הס"א רגליה יורדות מות, וכמ"ש 'ונפש כי תחטא, 'החטאים האלה בנפשותם, והרבה כיוצא, וע' ע"ח שער העקודים' סוף פ"ה ופע"ח שער ק"ש שעל המטה פ"ח), יכולה היא להתקן וגם לעלות ע"י בחי' הרוח כנ"ל, ואם הרוח נכאה, שפגם וקלקל בחי' רוחו ע"י עונות התלויים בבחי' הרוח, אז מי ישאנה תיקונו הוא ע"י בחי' הנשמה שנקראת מ"י כידוע בזהר:

משלי ה
ויקראה
קרח זו
סוף פ"ב עמוד עח

נספחות

דרשת מהר"ח

מה שדרש ביום א' דסליחות בשנת תקע"ב הרב הגאון הגדול
המפורסם ככל קצוי ארץ נהורא דעלמא רבן של כל בני הגולה
מו"ה חיים זצלה"ה אב"ד ור"מ דק"ק וואלאזין

דוד המלך ע"ה אמר, סמר מפחדך בשרי וממשפטך יראתי. וע"ד
הפשוט, כי ידוע שמי שצריך בקשה מהמלך, אף שהוא מהקרובים
למלכות, עכ"ז בעת בואו לשאול בבקשה מהמלך, אזי חיל ורעדה
יאחזנו מאימת גדולת המלך כי גדלה למאוד, ומכ"ש איש אשר בזבז
וגנב אוצרות המלך, ומכ"ש איש שמינהו המלך על אוצרותיו והוא
בעצמו גנב אותם, ומכ"ש אם מסרם ביד שונא המלך, איך ירעד ויפחד
לנפשו כשיבא לשאל בקשה מהמלך, אשר מבלעדי הבושה והאימה
מרוממות המלך, הוא ירא לנפשו שלא ילכד בחבלי חטאתו על ענין
אוצרות המלך.

ועל אלו שתי הבחינות אמר דוד המע"ה, סמר מפחדך בשרי, היינו
הפחד והבושה ויראה הנופלת עלי בבואי לבקש ממך בקשתי, מגדולת
רוממותך ית', והוא בחינה הא'. ועל הבחינה הב' אמר, וממשפטך
יראתי, אולי אתחייב בדין מחמת עונותי אשר בזבזתי אוצרות המלך,
היינו גנזי העולמות העליונים אשר הופקדתי עליהם, למסרם ביד הס"ם
ר"ל, כי האדם הוא הנפש חיה של כל העולמות עליונים ותחתונים
להנהיגם כפי מעשיו, להעלותם או להורידם, לתקנם או לפוגמם ח"ו,
הכל תלוי ביד האדם והוא הממונה עליהם. (עי' בנפש החיים שער א'
על הפסוק בצלם אלהים עשה את האדם בפרק א' ובפרק י"ג).

ומה שאמר תחילה בשרי ואח"כ יראתי, הענין, דאיתא בגמרא^א אמרו
מה"ש לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה
ויוה"כ א"ל אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים
פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה. והקושיא מפורסמת, מ"ש ספרי
מתים פתוחים לפניו, על מה נידונים המתים ג"כ בר"ה.

אמנם מבואר על פי מה שאמרו חז"ל, 'ג' ספרים נפתחים בר"ה [כו'] צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים רשעים כו' לאלתר למיתה בינוניים כו'. והקשו הראשונים, שאנו רואים שהחוש מכחישו, כי הן רשעים ושלו עולם השגו חיל, [וכל הארכת ימים נתונה בעוה"ר לאומות העולם], ומאריכים ימיהם בנעימים, וצדיקים ע"פ רוב הם שפלים ונמקים ח"ו. [ובתוך זה זכר הספד על איש צדיק מסלוצק, ואמר בזה הלשון, ראוי להתאונן על צדיק כזה אשר מיום עמדו על דעתו הי תורתו אומנתו ולא הי' לו עסק אחר רק גמילות חסדים]. ופירשו הם, דקאי על דין הנפשות לעולם הבא. וא"כ דהדין הוא על עוה"ב, צריך באמת כל אדם להתבונן ולחפש דרכיו, אולי הוא מאותן שאין להם חלק לעוה"ב ח"ו, דהנה כל אחד שמח בחלקו, דהשטן הוא היצה"ר מחשיך עיניהם במשנה מפורשת דכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, אבל לא יתבוננו בסיפא דמשנה הזאת שאמרה ואלו שאין להם חלק לעוה"ב, וקחשיב התם אפיקורוס, ופי' ע"ז בגמרא מאי אפיקורוס רבי נתן אומר כל מי שאינו משגיח על המשנה ר' נהוראי אומר כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, והוא בכלל 'כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר, וסיפא דקרא הכרת תכרת הנפש ההיא, ודרשינן הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב, הרי שאין לו חלק לעוה"ב. (ועוד איתא שם ר"ב ור"ח דאמרי תרוייהו זה המבזה ת"ח, ר"פ אמר כגון דאמר הני רבנן רב פפא אישתלי ואמר הני רבנן ואיתיב בתעניתא רב יוסף אמר כגון דאמר מאי אהנו לן רבנן לדידהו תנו). וכן בגמ' דר"ה, 'ג' כתות הן ליום הדין א' של צדיקים וכו' בינוניים יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין שנאמר וכו' ד' ממית ומחיה, ר"ל [ממית] כדי שיחיי לעוה"ב, מוריד שאול ויעל, ר"ל שמוריד כדי להעלותו אחר כך, וסיים שם אבל פושעי ישראל בגופן והוא קרקפתא דלא מנח תפילין, וי"ל שמה שאמר קרקפתא, ר"ל שאינו מניח כדין הגמרא שהוא במקום שמוחו של תינוק רופס [והיינו קרקפתא דלא מנח, דבאמת מנח, רק לא על הראש ועל המוח כדינו], ומשפטם שנידונים י"ב חודש, ואחר י"ב חודש גופן כלה ונשמתן נשרפת ונעשית אפר תחת רגלי הצדיקים. וגם אלו יש להם

שם טו ב

שם

ס"א וסומך על המשנה
דכל ישראל זכר
סנהדרין צ א

ע"י שם עט א

שלח טו

עט ב

טו ב

שמואל א ב

מנחות לו א

הקדמה לביאור הגר"א לספרא דצניעותא

הקדמת הרב הגאון אמיתי, מופת הדור, נ"י ע"ה פ"ה, בקש"ת
מפורסם לשם ולתהלה מוהר"ר חיים נ"י, אשר יצק מים ע"י
אליהו רבינו הגדול והקדוש המחבר נ"ע

וילך ברוך שומר הבטחתו לישראל, ית"ש, שהובטחנו מפיו ית"י כי לא
תשכח תורת אמת מפיו זרע אמת. והבטחתו ית"ש היא שעמדה לנו
ולאבותינו, מיום גלות ישראל מעל אדמתם אדמת הקדש, שכיון שגלו
ישראל מלכה ושריה בגוים אין תורה, ובחסדי ה' כי לא תמו, ועדיין לא
זזה אהבתו מאתנו, הניח לנו ברכה ע"י שרידים אשר ה' קורא בדורות
דור דור וחכמיו, אשר מפייהם אנו חיים, ומימיהם אנו שותים.

הדור אתם ראו, כי גם בדור האחרון הזה, אשר הצרות תכופות
והפרנסות מתמעטות, ועם ה' אלה נתונים בסתר המדרגה, הרחמן
ית"ש ירחם, ודין גרמא לטרדת המחשבה, אשר בכל הגולה שכורים
ולא מיין, ומטעם הזה פטרנו ר"א מדין תפלה, אשר חיובה מצד הדין
אינה כ"א כונת פי' הדברים שמוציא מפיו, אם בשבחים אם בבקשות,
בכדי שתתחונן דעתו עליו, ואף כי שמעתתא דבעיא צילותא' להעמיק
ולעיין בסברא דקה מן הדקה גם בגופי הלכות, ומה נאמר ונדבר
בפנימיות נשמת התוה"ק, אשר כל התנאים ואמוראים וכל המקובלים
הנאמנים אינם מוסרים אלא ראשי פרקים, לחכם ומבין מדעתו,
החכמה מאין תמצא לשכורים ולא מיין, מבוהלים ומבולבלים, ורק
כעורים נגשש בדבריהם הק' אשר הם סתומים וחתומים באלף עזקאין.

בחמלת ה' עלינו להקים את דברו הטוב כי לא תשכח וגו', שלח לנו
עיר וקדיש משמיא, איש אשר רוח אלקים בו, רבינו הגדול הגאון אור
העולם אשר קדושת תורתו וצדקתו הכריזו עליו מסוף העולם עד סופו,
מרנא ורבנא מוהר"ר א"א חסידא קדישא מוויילנא נ"ע, אשר כל רז לא
אנים ליה, והאיר עינינו עפ"י חבריו הקדושים בנגלות ובנסתרות,
תעלומות חכמה יוציא לאור, דמטמן מגלא לנא.

הקדמה לשנות אליהו זרעים

הקדמת הרב המאוה"ג חריף ובקי בכל חדרי תורה אשר יצק מים
על ידי אליהו, ולקח מפיו הקדוש תורת ה' התמימה, נ"י ע"ה
פה"ח מוהר"ר חיים נ"י אב"ד ור"מ דק"ק וולאזין יצ"ו

ברוך אלהינו שבראנו לכבודו, ותורתו אמת נתן לנו, כלי חמדה שבו
נבראו עולמות גנוזות ועלומות אין מספר ואין חקר, וחיי העולמים
נטע בתוכינו, לעשות פרי למעלה למעלה, להפליא קדושתם, ע"י
תורת פינו והגיון לבנו בתורתו ית"ש, (יהוא) [והיא] חיינו, בהתהלכנו
תנחנו, ובשכבנו תשמרנו, ובהקיצנו תעירנו, לחיותינו חיי עד בטללי
אורותיה, ליעור ולאור באור החיים, עד העולם. זאת בריתו אתנו,
ברוך אשר בחר בנו. וסייג התורה ועיקרה, היא המסורת הנמסר לנו
בע"פ, ובשביל זאת התורה כרת הקב"ה בריתו אתנו, כאמור "כי
עפ"י הדברים כרתי וגו'. וכיון שגלו ישראל מלכה ושריה בגוים אין
תורה ולא כהן מורה, הן גוענו אבדנו תורה שבע"פ ח"ו, לולי ה'
צבאות הפליא חסדו עמנו, גם בהיותנו בארץ לא לנו, לא געלנו,
מימי רבי שסדר לנו שיתא סדרי משנה, וברוח ה' אשר דבר בו כלל
בה כל התת"ק סדרי משנה ששנו דורות הראשונים, וכל הברייתות
והתוספתות, ליכא מידי מיניהו דלא רמיזי במתניתין; ולא מאסנו,
בימי האמוראים שעקרו וטחנו עד אשר דק, דקדקו ועמדו על רמיזות
המשנה, עפ"י רומיא דמתני' אהדדי ואברייתות, בשני התלמודים
הירושלמי והבבלי. וטרם נגזו האור, עוד הורשו להתבונן עפ"י סברתם,
ולקבוע לנו הלכתא כמאן, ולהוסיף לנו מימרות עד ר"א ורבינא
סוף הוראה.

גיטין ס ב
כי תשא לד'
איכה ב

ע"י ילקוט בראשית מב;
וע"י חגיגה יד א

ב"מ פ"א

ומיום שנסתם ונחתם התלמוד הבבלי, נסתם כל חזון מלחזות להבין
ולחורות מדעתינו, רק כעורים נגשש דבר מה נראה בתלמוד הקדוש'
בה נחזי אנן, לאורם נסע ונלך כל דברי קדשם, הם המה נר לרגלינו
ואור לנתיבותינו. ומבלעדי אור תורתם, כמתי עולם במחשכים

הקדמה לביאור הגר"א על השו"ע

הקדמת המאה"ג חריף ובקי בכל חדרי תורה, אשר יצק מים על ידי אליהו, ולקח מפיו הקדוש תורת ה' התמימה, נ"י ע"ה פ"ה מוהר"ר חיים נ"י אב"ד דק"ק וולאזין יצ"ו

ברוך ה' אלקי ישראל מן העולם העליון שבעליונים, עד העולמות התחתונים. ע"י האדם אשר יצרו עפר מן האדמה, ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים, ויהי האדם לנפש חיה של כל העולמות, וחיותם של כל העולמות המה ע"י האדם, להרבות אורם או למעט, להעלותם או להורידם, לתקנם או לפוגמם, לבנותם או להרסם, הכל לפי מעשיו ודיבוריו ומחשבותיו של האדם, אם טובים המה או רעים ח"ו. ואם אמנם מחשבת האדם היא העולה למעלה ראש להדבק בשרשו, אבל לא המחשבה היא העיקר, אלא המעשה הוא העיקר בעבודתו, והמחשבה טובה מצטרפת למעשה; שהרי האוכל את הפסח לשם אכילה גסה עליו אמרו רז"ל ינהי דלא עבד מצוה מן המובחר מצוה מיהו קעבד, וכן בהקרבת הקרבנות קי"ל דסתמן כלשמה דמי, ואם יחשוב האדם בעת הקרבת הפסח מחשבה טהורה שבטהורות, וגבוה שבגבוהות, וחדל מעשות הפסח, ונכרתה הנפש ההיא, כי כאשר לא יוכל האדם לעלות במעלות הסולם העליונות, אם יחסרו מדרגותיו התחתונות, כן אנחנו בני אדם אשר דירתנו בחיינו הוא בעולם המעשה, חובה עלינו לקיים את המעשה בכל חומרי פרטי דקדוקים, וכל המרבה לדקדק במעשיו ה"ז משובח. ואם אפשר לצרף גם טהרת המחשבה אל דקדוקי המעשה, ה"ז משובח יותר ויותר, אבל חלילה לנו להזניח את המעשה בשביל מניעת טהרת המחשבה. ומכ"ש שלא להזניח ח"ו את לימוד התלמוד הקדוש המביא לידי מעשה, וזה כל פרי לימוד הש"ס להוציא ממנו הלכה למעשה, אשרי השונים הלכות ע"מ לעשות ולקיים, המה המקיימים את העולם כולו.

ובראות רבותינו חכמים הראשונים ז"ל אשר אחר חתימת התלמוד, כי

נוידכג א

דיש זבחים

הקדמה לספר ביאור וגם הגהות על כל הזוהר ורעיא מהימנא ומדרש הנעלם ואדרא רבא וזוטא מהגר"א

הקדמת הרב הגאון הגדול, דולה ומשקה מתורת רבו, נ"י ע"ה
פ"ה מוהר"ר חיים נ"י אב"ד דק"ק וולאזין יצ"ו

חגיגה י"א

ברוך ה' אלקים אלקי ישראל עושה נפלאות, אורות וצחצחות
העליונים, אשר אין אנו יכולים לקרותם בשם, אך נפלאות, כי עליהם
נאמר 'במופלא ממך אל תדרוש, וברוך שם כבודו ית"ש בעולמות
העליונים וימלא כבודו את כל הארץ הלזו התחתונה. והכל על ידי
האדם אשר (נצר) [נוצר] בצלם אלהים, להיות כאלקים בעל הכחות
כולם, מן הכח העליון שבעליונים עד הכחות התחתונים, כולם
מתנהגים ע"י מעשי האדם ודבוריו והסתכלותיו ורעיוניו ומחשבותיו
וכל תנועותיו, להרבות אורם או למעט להעלותם או להורידם, לתקן
או לפגמם לבנותם או להורסם. וזו היתה עבודת הצדיקים הראשונים,
אשר עדן לא ראו אור התורה קודם שנתנה, ויתהלכו חנוך ונח את
האלקים, וכן התהלכו האבות לפני האלקים, כי עדן לא היו מצווים
ועושים רק על פי השגתם אשר השיגו בשכלם תיקוני כל מצוה ומצוה
בעולמות העליונים, וכל הכחות מן העליון עד התחתון, כגון אם ילבש
בגד בת ארבע כנפות, תיקונים הגדולים אשר יעשה בעולמות
העליונים אם יעשה להם ציצית, וכן פגמים אשר יפגום אם ילבשו
בלא ציצית, וכן התיקונים אשר יעשה בזכירת ושמירת השבתות
והמועדים, והפגמים אשר יפגום אם יחלל השבת או יעשה במועד
מלאכת עבודה, אשר איננו מלאכת א"נ, והתיקונים אשר יעשה, אם
יעשה במועד לצורך שבת על ידי ע"ת. ולכך קיים א"א ע"ה אפילו
ע"ת, אך המילה לא קיים קודם שנצטוו, כי ראה והשיג בשכלו לפי
שורש נשמתו, שלא יהא שום תיקון אם ימול א"ע קודם היותו בן צ"ט.
וכאשר זכו דור המדבר שינתן להם התורה, בא מ"ר ע"ה והורידה
לארץ, לא בשמים היא, ואם יעשה כל איש ישראל אף בלי ידיע' טעמי
המצות מה נעשה ע"י קיומם בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, ממילא

מכתב בעניין ישיבת וואלוז'ין

בעזה"ת, ולכבודו ית"ש.

שלום רב לאוהבי התורה, מהם מפלשי דרכיה ומעמקיה ומחזיקי בדקיה, ומהם תומכים בידיה ומחזיקים לומדיה, כל חד לפום חורפיה משוינא לשבוחיה, ולפום רבנן דמיישרי ארציה, איש איש כברכתו יברכהו ד' וישמרהו.

הא מקמי דאפתח ידי נטפו מר, מרתען שפוותי ומרתע כולא גופאי ומודעזע, מוכלם ומתבייש אנכי הקטן אנה אני בא, ומה אני ומי אנכי, כי ארים ראשי לבוא בתוכחות לאחינו בית ישראל עם ד' אלה, ותמה אני על עצמי אם יהא מי שיקבל דברי תוכחתי, כי ידעתי חסרוני מול קוני ית"ש, שאינני כדאי להיות דברי נשמעים, ולא להנות ממני עצה.

ס"א קטני בית ישראל

אמנם לא מפי עצמי אני אומר, אלא שלוחא דציבורא אנא מרבים וכן שלמים, אשר לבם דואג בקרבם, ונאנחים ונאנקים על התורה המשתכחת מישראל, ואזלה ומדלדלה. וחלילה לנו לדבר על עם ד', כי באמת לא במרד ובמעל ח"ו מתרחקים מן התורה, אבל יש שרוצים ללמוד ואין להם מלוא כף קמח, ויש שיש להם ורוצים ללמוד, אבל אין להם רב ללמוד דרכי העיון האמתית, כי זה ימים רבים לישראל שהאנשים הגדולים בתורה במדינתנו זאת, כל אחד בונה לו חדר לעצמו ואומר⁵ לעצמו אני משכיל וכונס בדור שאין התורה חביבה על לומדיה.

ס"א לעצמי אני מציל

ע"י ברכות סג א

הן עתה שמעתי אחרי קול רעש גדול האומרים שהגיעו הימים שהתורה חביבה על התלמידים, ועם בני ישראל רעבים וגם צמאים, נפשם חשקה בתורת ד' לילך מחיל אל חיל לשמוע דבר ד' זו הלכה, אבל מעת שפסקו להחזיק ישיבות במדינה זו, מאז כל מבקשי ה' ותורתו ית"ש נפוצים המה כצאן אשר אין להם רועה לרעות את עם ד' המתאוים ללון בעומקי של הלכה ואמתה של תורה. וזה ימים רבים

מכתב מאדמו"ר הרב הגאון רשבה"ג מוהר"ר חיים זלה"ה מוולאזין אל נכדו שיחי'

בעזרת ה'

ברכות לב ב

דין הנני לי וחדאי נפשאי מפילפולך. ומחמת כי ת"ת הוא מהדברים
הצריכים חיזוק¹, לא מנעתי מלחזיק אותך ולזרז למזורז שתזדרז ללמוד
בזריזות וחשק גדול, כי מה שלומדים בעצלות כל היום יכולים ללמוד
בזריזות בכמה שעות. והגיון לבך יהי תמיד בד"ת, גם בעת האוכל ועל
משכבך רעיונך יהא בד"ת. ותלמודך יהא בד"ת שיהיו ד"ת שנונים
בפוך, ורק לדקדק ביישוב הדעת בפעם אחד, ועי"ז תזכור אי"ה. וגם
אשר יקשה בפעם ראשון, יתורץ בפעם האחרון, בעת חזרתך בדיוק.
וגם העיקר לאחוז בסברא ישרה, ואשר אינה ישרה לאמיתה של תורה
גם אם מחודדת אותה תרחיק. וכד דייקית שפיר, תשבת שכל גדולי
הראשונים והאחרונים ז"ל לא נשתבחו אלא בסברה ישרה, כל הישר
בסברה גדול מחברו. וחלילה חלילה שלא להשיב בקינטור לשום אדם
בפילפל, גם אם הסברא לא יוכשר בעיניך, כי אין דעות ב"א דומים זה
לזה, וכך הי' מדת בית הלל שהיו שונים גם דברי חבריהם². ולחמותך
ולנות ביתך תחלוק כבוד כראוי להם. ושלא להכניס שום קפידא בלבך
על אדם, ואצ"ל שלא להשיב בקפדנות לשום אדם, ועי" מדת סבלנות
משיג האדם רצונו יותר ויותר מע"י כל תקיפות שבעולם. ודרך כלל
להיות נח לבריות, ושלא להרבות שיחה עם כל האדם, אך להקדים
שלום ולהשיב בנחת לכל האדם. ושלא להתיהר נגד שום אדם בשום
דבר, כי זולת אשר בעת גבהות הלב נקרא אדם תועבה ובמה³, כי לא
נתקבל מאן דיהיר. יצילינו ד' ממנה וממקצתה אבי"ר, ונזכה להיות
דבוק בעול תורתו ועבודתו לשמה.

עיונין יב ב

עי' סוטה ד"ב

מפתחות

סדר המפתחות

מקרא | שא
תלמוד בבלי | שיח
תלמוד ירושלמי | שלא
מכילתא | שלב
ספרא | שלב
ספרי | שלב
אבות דרבי נתן | שלג
פרקי דרבי אליעזר | שלג
פסיקתא דר"ב | שלג
תנא דבי אליהו | שלג
מדרש רבה | שלד
מדרש תנחומא | שלט
מדרש שמואל | שט
מדרש תהלים | שמ
מדרש משלי | שמא
זוהר | שמב
תיקונים | שנה
זוהר חדש | שנן
ספר יצירה | שנט
אותיות דר"ע | שנט
פרק שירה | שנט
ילקוט שמעוני | שנט
ספר הבהיר | שנט
סדר התפילה | שנט
ראשונים | שס
כתבי הרמ"ק | שסב
כתבי האר"י | שסב
כתבי הגר"א | שעא
אחרונים | שעב

מקרא

		בראשית
א, א (רש"י)	בשביל התורה שנקראת ראשית וכו'	ס, פד, צה, קצד, קצח
א, ה	ויקרא אלדים לאור יום	מו
א, ח (רמב"ן)	אבל יותר נכון לפי פשט הכתיבים שנאמר כי השמים הנוכרים	פה
	בפסוק הראשון הם השמים העליונים וכו'	דא
א, כ	ישרצו המים שרץ נפש חיה	קכד
א, כד	תוצא הארץ נפש חיה	כה, לו, טל, פד, פו
א, כו	נעשה אדם בצלמנו כדמיתנו	עו
א, כו (רש"י)	בצלמנו בדפוס שלנו	
א, כו (רמב"ן)	ואפשר שנתכוון לו ר"א ודרש בתוצא הארץ ארץ החיים	
	שתוצא נפש חיה למינה לעולם עומדת וכו'	קכה
א, כז	ויברא אלרים את האדם בצלמו בצלם אלדים ברא אותו	ק, כה, כז, לו, פו, ק
א, לא	וירא אלדים את כל אשר עשה והנה טוב מאד	נב
ב, ד	ביום עשות ה' אלדים ארץ ושמים	קמו
ב, ז	וייצר ה' אלדים את האדם וכו' ויפח באפיו נשמת חיים ויהי	
	האדם לנפש חיה	לא, לב, לג, מו, נו, נז, סו
ב, ז (תרגום)	והוה באדם לרוח ממללא	קיח, רמח, רנא, דפד
ב, ז (רמב"ן)	ויפח באפיו נשמת חיים וכו'	לא, נו, קיח, רמח, רנא
ב, ט	יעץ הדעת טוב ורע	לא
ב, טו	לעבדה ולשמרה	לד
ב, יז	כי ביום אכלך ממנו מות תמות	פו
ג, יח	וקוץ ודרדר וכו'	לה
ג, כב	הן האדם היה וכו' ועתה פן ישלח ידו ולקח וכו'	קג
ד, ז	הלא אם תיטיב שאת וכו' לפתח חטאת רבץ	לה
ד, כו	אז הוחל לקרא בשם ה'	קמו
ה, ג	ויולד בדמותו כצלמו	פו
ה, כב	ויתהלך חנוך את האלדים	ע
ו, ה	רק רע כל היום	קעז
ו, ט	את האלדים התהלך נח	ע
ז, ב	מכל הבהמה הטהורה וכו'	ע
ז, ב (רש"י)	למדנו שלמד נח תורה	ע
ט, ו	כי בצלם אלדים עשה את האדם	כה, כז, קא, רמג, רנב

קלז, קמ, קמג	קל עליון	יד, יח
דז	אחר הדברים האלה וכו' אל תירא אברם וכו'	טז, יא
נב, פח	ויתן אל הנער וימהר לעשות אתו	יח, ז
קנט	ואנכי עפר ואפר	יח, כז
כו	ויבא אלהים אל אבימלך	כ, ג
קנט	אברהם אברהם	כב, יא
קד, קח	ויהי כי זקן, וכל הפרשה	כז, ג
קה	עשו אחי איש שער	כז, יא
קי, דנב	הקל קול יעקב	כז, כב
דלט	שדה אשר ברכי ה'	כז, כז
קלא	ויפגע במקום	כח, יא
מו, סה, עה	ויחלם והנה שלם מצב ארצה וכו'	כח, יב
קמד	אין זה כי אם בית אלהים	כח, יז
רמו, רנו, רנח	הן עיד היום גדול	כט, ז
כו	ויבא אלהים אל לבן	לא, כד
צב	קח נא את ברכתי וכו'	לג, יא
ריו	ויקחהו וישלכו אתו הברה	לז, כד
קנט	יעקב יעקב	מו, ב
ע, קנח	האלדים אשר התהלכו וכו' האלדים הרעה אתי וכו'	מח, טז
רב	יששכר חמר גידם וכו'	מט, יד
דג	ויש שכמו לסבל וכו'	מט, טז

שמות

קנט	משה משה	ג, ד
צד	אלדי אבותיכם שלחני אליכם	ג, יג
צד	אהי"ה אשר אהי"ה	ג, יד
קנח	וידבר וכו' אני ה' וכו' וארא אל אברהם וכו'	ו, ב-ג
דנה	משכו וקחו לכם משכו ידיכם מעבודה זרה וכו'	יב, ו (רש"י)
דנה	משכו וקחו	יב, כא
מה	מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו	יד, טז
כט	מקדש ד' כוננו ידיך	טז, יז
דלה	כי אני ה' רפאך	טז, כז
קנט	ונחנו מה	טז, כז
כו	כי גדול ה' מכל האלהים	יח, יא
עו	ואתה תחזה	יח, כא
דמ	ומשה עלה אל האלדים	יט, ג

כתבי הרמ"ק

קער	פ'רדס רימונים א, ט	ראוי שנדע אם המכחיש ענין מציאות הספירות יקרא כופר אם לאו וכו'
ק	פ'רדס רימונים כב, א	מן הדברים המתמיהים בדברי תורתנו הוא מה שכתוב בתורה ותחת רגליו וכו'
צו	פ'רדס רימונים לב, ב	אליו ולא למדותיו
קד	אילימה בתחילתו	הספירות הם לבושים וכסאות וכו'
עו	פ"ב	
	תימר דבורה א	האדם ראוי שידימה לקונו ואז יהיה בסוד הצורה העליונה וכו'

כתבי האר"י

עץ חיים

שער הכללים

נט	פרק יא (עמוד יט)	כי דע שמן הפה של אימא יוצא הבל המקיף לז"א כולו וכו'
----	------------------	---

שער א - עיגולים ויושר

צה	ענף א (עמוד כד)	החקירה הראשונה הוא וכו'
קמד	ענף ב (עמוד כח)	והנה בהיות אור הא"ס נמשך בבחי' קו ישר וכו' לא נמשך ונתפשט תכף עד למטה אמנם היה מתפשט לאט וכו'
ק	ענף ב (עמוד כט)	והנה בחי' זאת הב' נקרא צלם אלהים ועליה רמז הכתוב באומרו ויברא אלהים וכו'
צה, ק	ענף ב (עמוד לא)	הקדמה אחת כוללת מן הא"ס עד הז"א וכו'
ק	ענף ב ג ד	
קצד	ענף ד (עמוד לד)	ואל יעלה בדעתך כי הי"ס הנקרא אצלינו בס"ה י"ס ראצילות וכו' וגם מאמר א' הובא בפ' נח דס"ה גם בפ' פקודי דרכי ע"א ודף רס"ח ע"ב וז"ל אר"ש ארימת ידי בעלו וכו' כולו איקרו א"ס כו'

שער ב - השתלשלות הי"ס

קצד	ענף ב (עמוד מד)	ואל יעלה בדעתך שו"ס הנק' אצלינו י"ס ראצילות וכו' בסוף פ' פקודי דרכי ורס"ט ופ' נח דס"ה וז"ל אר"ש ארימת ידי בעלו וכו' ומרזא דמחשבה עילאה דלתתא כלהו איקרו א"ס וכו'
-----	-----------------	--

שער ג - סדר אצילות

פרק א (עמוד מח)	הא"ס ב"ה מקיף את כל העולמות וגם הוא מיקף מהם ומתלבש בתוכם עד סוף עולם האצילות ואינו נוגע ודבוק וזולתי בעולם אצילות לכד ולא בבי"ע וכו'	קלז
פרק ג (עמוד נא)	הכל נקרא עצמות וכו' אך במלבישים אין אור עצמות מתגלה לכן בי"ע אינם מבחי' אלוות וכו'	נב, קלז

שער ה - טנת"א

פרק ה (עמוד סט)	ובעבור זה אין התגין רמוזין ונזכרין בתיקונים וכו'	קכב
-----------------	--	-----

שער ו - העקודים

פרק ב (עמוד עח)	בהיות האדם התחתון בסוד גפש אז הוא דבוק ונאחז עם היצה"ד שהוא הקליפות בסוד ונפש כי תחטא וכו'	סד
-----------------	--	----

שער יא - המלכים

פרק ו (עמוד קנג)	וכמו שהם נקראו בנים של אר"א וכו'	קכו
פרק ו (עמוד קנד)	והנה הפגם המגיע אל גוף דו"א וכו' עד שאפשר שיהיה בחי' פגם שגורם שיסתלקו ממנה הט' חלקים תחתונים ולא ישארו בה רק חל' א' העשירי וכו'	סה

שער יד - אר"א

פרק ט (עמוד ריח)	ודע כי הבינה היא בחי' ט"ס הראשונים והתבונה היא בחי' המלכות של הבינה וכו'	נח
------------------	--	----

שער טו - הזווגים

פרק ד (עמוד רכט)	וזאת התבונה וכו' היא אשר מתלבשת וכו' תוך ד"א להעשות לו מוחין	נח
------------------	--	----

שער כ - המוחין

פרק ז (עמוד רצג)	אח"כ מתחיל ד"א להגדיל גדלות האמיתי וכו'	נט
פרק ח (עמוד רצד)	אח"כ יש לו עלייה אחרת וכו'	נט
פרק יב (עמוד שב)	כלל העולה וכו'	נט
פרק יב (עמוד שג)	ושם קונה יחידה עצמה האמיתית וכו' כי העולמות נפלו וכו'	קכד

שער כב - מוחין דקטנות

בכל השער	[נקרא ד"א לפי שאין המוחין פועלים בו]	פב
----------	--------------------------------------	----